

5. Нечепоренко Л.С. Твоя доля – в твоїх руках (Педагогіка для всіх) / Л.С. Нечепоренко // Харків: ХДУ, 1995. – 206 с.
6. Палеха Ю.І. Іміджологія: Навч. посібник / Ю.І. Палеха // [За заг. ред. З.І.Тимошенко] – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 324 с.
7. Панасюк А.Ю. Формирование имиджа / А.Ю. Панасюк // М.: Издательство "Омега-Л", 2009. – 266с.
8. Панфилова А.П. Имидж делового человека: Учебное пособие / А.П. Панфилова // СПб.: ИВЭСП, Знание, 2007. – 409 с.
9. Скуратівський В.Т. Берегиня: Художні оповіді, новели / В.Т. Скуратівський // К.: Радянський письменник, 1988. – 278 с.

10. Ушакова Н.В., Стрижова А.Ф. Имиджелогия: Учебное пособие / Н.В. Ушакова, А.Ф. Стрижова // М.: Издательско-торговая корпорация "Дашков и К^о", 2009. – 280 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Довга Тетяна Яківна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки КДПУ ім. В.Винниченка.

Коло наукових інтересів: педагогічна майстерність, етика педагогічного спілкування, педагогічна іміджологія, педагогічний менеджмент.

ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОГО ГУРТОЖИТКУ

Марія ДОННІК (Кіровоград)

Стаття присвячена проблемі застосування технологій соціально-педагогічної діяльності у сфері соціалізації вихованців інтернатного закладу.

Стаття посвячена проблемі використання технологій соціально-педагогічної діяльності в сфері соціалізації вихованців інтернатного закладу.

Ключові слова: соціально-педагогічна технологія, цілеспрямоване педагогічне спілкування, технологія "створення ситуації успіху", моделювання життєвих планів.

Тенденція створення соціальних гуртожитків у мережі спеціалізованих закладів та формувань державного утримання молоді обумовлює застосування принципово нових технологій взаємодії соціальних педагогів з вихованцями означених закладів. Здійснення фахівцем професійних завдань в рамках соціально-педагогічної діяльності в умовах гуртожитку вимагає від спеціаліста раціонального поєднання певних форм та методів впливу, компетентний підхід до використання яких, сприяє успішному процесу соціалізації осіб-сиріт та молоді, позбавленої батьківського піклування. Саме тому, актуальності набуває проблема раціонального підбору соціальним педагогом гуртожитку педагогічних прийомів та способів професійної діяльності, призначення яких – формування активної, свідомої, цілеспрямованої особистості, здатної самостійно долати власні життєві негаразди поза соціальним гуртожитком.

Наявність багаточисельних досліджень, присвячених концепції поняття "технологія", засвідчує велику увагу науковців до означеної дефініції. Існуючий на сьогодні поділ технологій на промислові (переробка природної сировини) та соціальні (робота з людиною) визначає спрямованість наших досліджень у сфері соціальних технологій. Так, в рамках аналізу робіт технологій соціальної групи, ми

торкаємося наукових надбань таких науковців, як В.Афанас'єв, О.Безпалько, Н.Данакін, А.Дикарева, Л.Дятченко, А.Зайцев, І.Зверева, Л.Іонін, А.Капська, Н.Краснова, М.Марков, М.Мирська, В.Патрушев, Н.Стефанов, Л.Харченко, С.Харченко, М.Шакурова, що розглядають концептуальні засади означеного поняття. Але проблема раціонального вибору методів та засобів соціально-педагогічної діяльності фахівця соціального гуртожитку залишається відкритою.

Тому, метою нашої статті виступає дослідження проблеми застосування спеціалістом гуртожитку необхідних технологій соціально-педагогічної діяльності у сфері соціалізації вихованців інтернатного закладу.

Згідно із визначенням, поданим у малій енциклопедії із соціальної педагогіки, технологія соціально-педагогічної діяльності – це практична діяльність соціального педагога, для якої характерна раціональна послідовність використання різних методів та засобів з метою досягнення якісних результатів [10, 294 – 295]. При чому, соціально-педагогічна технологія фахівця гуртожитку повинна відображати способи взаємодії соціального педагога із кожним вихованцем, та забезпечувати його соціалізацію в наявних або спеціально створених умовах. Сутність реалізації соціально-педагогічної технології в умовах соціального гуртожитку полягає в побудові алгоритму взаємодії, операціоналізації процесу надання послуг і соціально-педагогічної допомоги мешканцям через створення соціально-виховного середовища в межах інтернатного закладу. Під соціально-виховним середовищем ми будемо розуміти середовище безпосереднього та опосередкованого впливу на особистість на мікрорівні, сукупність об'єктивних факторів, що створюють умови життєдіяльності людини,

передачу їй суспільно-історичного досвіду, національної культури, впливають на формування, соціально-адаптивних можливостей індивіда [1], визначають спрямованість життєвих потреб, інтересів, цінностей, реальну поведінку особи, процес її становлення та самовизначення [11] тощо.

Реалізацію соціально-педагогічної технології щодо створення соціально-виховного середовища в умовах соціального гуртожитку ми передбачаємо через дотримання таких умов:

1. Цілеспрямованого педагогічного спілкування, змістом якого виступає обмін інформацією, здійснення виховного впливу та організація взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів [6, 176].

Цілеспрямоване педагогічне спілкування являє собою комунікативну взаємодію соціального педагога з вихованцями гуртожитку, спрямовану на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків, з метою підвищення рівня соціалізації мешканців закладу. При чому, найбільш ефективним, на нашу думку, є суб'єкт-суб'єктний характер цілеспрямованого педагогічного спілкування, що полягає у рівності психологічних позицій, взаємній гуманістичній установці, активності соціального педагога та вихованців, взаємопроникненні їх у світ почуттів і переживань, готовності прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним [9].

Практика показує, що лише на основі суб'єкт-суб'єктних відносин можна досягти збереження індивідуальності особистості, її унікальності в усіх можливих проявах, різнорівневості і різноплановості в здібностях, можливостях, інтересах, потребах і прагненнях. Завдяки рівноправній взаємодії учасників суб'єкт-суб'єктних відносин досягається усвідомлення вихованцями соціального гуртожитку сенсу власного життя, визначається траєкторія розвитку, відбувається розробка плану дій і його реалізація, оцінюється, корегується чи навіть змінюється поставлена мета. Крім того, цілеспрямоване педагогічне спілкування, засноване на суб'єкт-суб'єктних відносинах, дозволяє усвідомити мешканцям гуртожитку невідповідність між "Я"-реальним" і "Я"-ідеальним", без чого неможлива об'єктивна самооцінка та саморозвиток [5, с. 93].

Цілеспрямоване педагогічне спілкування, засноване на суб'єкт-суб'єктних відносинах, має позитивні результати у тому випадку, коли процес взаємодії соціального педагога із вихованцями характеризується такими ознаками:

- особистісна орієнтація співрозмовників (готовність бачити і чути співрозмовника, самоцінне ставлення до нього),
- рівність психологічних позицій (визнання права вихованця на власну думку, уникнення соціально-педагогічної діяльності, заснованої на принципах домінуючої "зверхньої" позиції),
- проникнення у світ почуттів та переживань, готовність стати на позицію співрозмовника (використання принципів співпереживання, взаємної довіри, співчуття),
- використання нестандартних прийомів спілкування (вихід із рольової позиції вихователя, побудова дружніх стосунків) [8, 114 – 115].

Технологія організації цілеспрямованого педагогічного спілкування передбачає реалізацію таких етапів соціально-педагогічної діяльності:

1. Накопичення згоди. Завдання соціального педагога: подолати "бар'єри" у спілкуванні шляхом нейтралізації негативних установок вихованця та посилення його мотивації до спілкування та зближення. Початок взаємодії бажано будувати у формі бесіди з актуальної та нейтральної теми (погода, новий кінофільм, нещодавні масові події в місті, соціальному гуртожитку) у неформальній обстановці за умови відсутності сторонніх осіб. Під час бесіди не варто наполягати на обов'язковій відповіді вихованця, вимагати від нього пильного погляду, не викликати заперечень та незгоди.

2. Пошук спільних інтересів. Завдання соціального педагога – заздалегідь вивчити інтереси співрозмовника та під час бесіди звернути увагу вихованця на власну зацікавленість його уподобаннями, тобто спробувати знайти точку дотику інтересів, що здатні стати матеріалом для подальшого спілкування. Під час комунікативної взаємодії бажано накопичувати все те, що виявляє схожість позицій соціального педагога та вихованця і знижує значення відмінностей, що є у статусі, віці, освіті тощо. Соціальному педагогу не варто висловлювати оригінальні судження, фіксувати увагу співрозмовника на своїй перевазі, знаннях, невідомих для партнера.

3. Взаємне прийняття та обговорення особистісних рис та принципів. Завдання соціального педагога: пошук міцної та широкої основи для поглиблення стосунків за допомогою обговорення своїх особистісних якостей, які сприятливо позначатимуться на подальших взаємовідносинах. Позитивні риси

– відвертість, чесність, надійність, прямота, повинні виділятися та схвалюватися, а негативні – лінощі, конфліктність, агресивність, безініціативність – прийматися соціальним педагогом незаперечно, без висловлювання сумнівів щодо їх існування. В результаті спілкування на цьому етапі вихованець повинен прийти до висновку, що в нього та соціального педагога є не тільки спільні інтереси, але й спільні погляди, схожість характерів тощо.

4. Виявлення рис, небезпечних для взаємодії. Соціальний педагог повинен організувати спілкування так, щоб вихованець добровільно розкрив негативні сторони своєї особистості. У відповідь на довіру мешканця гуртожитку фахівцю також слід розповісти про свої слабкості та недоліки, після чого почати абстрактно розмірковувати над негативними рисами цих недоліків та їх наслідками для спілкування.

5. Індивідуальний вплив та взаємна адаптація партнерів. Соціальний педагог отримує можливість впливу на вихованця, викликаючи в нього готовність до перебудови, що сприяє оптимізації взаємодії. Відмова мешканця соціального гуртожитку від деяких принципів та визнання своїх помилок – перші показники дієвості технології організації цілеспрямованого педагогічного спілкування.

6. Узгоджена взаємодія. Взаємне пристосування учасників комунікативного процесу, що усуває останні перешкоди на шляху ефективної взаємодії. Цей етап характеризується розподілом ролей між соціальним педагогом і вихованцем, обґрунтуванням керівної позиції соціального педагога та її визнанням вихованцем [12, 196 – 198].

Після успішної реалізації зазначених стадій цілеспрямованого педагогічного спілкування можна говорити про сформованість довірливих стосунків між соціальним педагогом й мешканцями інтернатного закладу, про відсутність бар'єрів у спілкуванні, наявність безконфліктної взаємодії та спрямованість вихованців на подальшу плідну співпрацю із фахівцем соціального гуртожитку.

Але, здійснюючи аналіз цілеспрямованого педагогічного спілкування, не слід абсолютизувати суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії спеціаліста соціальної сфери та мешканців закладу. В деяких випадках, враховуючи соціально-психологічні особливості мешканців соціального гуртожитку, ефективною формою впливу виявляється авторитарний стиль спілкування, що передбачає обов'язковий контроль над діяльністю, відсутність ініціативності та

самостійності мешканців закладу. Проте соціальний педагог повинен пам'ятати, що побудова стосунків на основі авторитарного стилю взаємодії в подальшому ускладнює процес соціалізації вихованців гуртожитку та позбавляє їх у самостійності прийняття рішень й пристосованості до оточуючого соціального середовища. Тому, раціональність застосування і відповідність стилю виховання певній ситуації детермінує ефективність соціально-педагогічної діяльності та створює всі умови для сприятливого розвитку особистості в змінних умовах навколишньої дійсності.

II. Використання технології “створення ситуації успіху”. Важливість створення ситуації успіху не викликає сумнівів, тому що передбачає суб'єктивний психічний стан задоволення наслідком фізичної або моральної напруги виконавця справи [7, 198], в результаті чого підвищується життєва стійкість, здатність до протидії, відбуваються зміни у взаєминах мешканців закладу з оточуючими. Як показує практика, вихованці гуртожитку, які пережили успіх, стають більш комунікабельними, виявляють співчуття до інших, бажання надати допомогу та підтримку [3, с. 64]. Сутність застосування педагогічної технології “створення ситуації успіху” передбачає цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягнення значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому, а також формує оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості та результатом їх діяльності. І в тому випадку, коли очікування індивіда збігаються або перевершують очікування найбільш значимих для особи оточуючих, можна говорити про успіх [2]. При чому, А.С. Белкін, автор педагогічної технології, звертає увагу на, так би мовити, суб'єктивність ситуації успіху, яка передбачає усвідомлення успіху самою особистістю, а не оточуючими її членами соціального середовища. Тому результат педагогічної технології “створення ситуації успіху” не завжди співпадає з очікуваннями оточуючих та залежить від переживань та емоційних вражень учасника ситуації. Отже, соціальний педагог повинен пам'ятати цю психологічну особливість та спрямовувати свою діяльність на позитивний результат технології.

Головне завдання соціального педагога при роботі із педагогічною технологією “створення ситуації успіху” – побудова оптимістичної установки вихованців, тимчасове ігнорування негативних проявів поведінки та якостей мешканців, а також спрямованість діяльності на перспективні лінії

розвитку об'єктів соціального середовища. Реалізація цієї технології передбачається через використання таких форм та методів діяльності:

– заохочення (“Я впевнена, що у тебе обов’язково вийде”);

– попереднє обговорення з вихованцем стратегії дій щодо виконання певного завдання (“Давай подумаємо разом, що можна зробити”);

– переорієнтація мешканця гуртожитку із песимістичної оцінки подій на оптимістичну (“Думаю, що саме ти зміг би це зробити, і в тебе вийде краще, ніж у будь-кого іншого”);

– порівняння минулих результатів діяльності із теперішніми (“Сьогодні в тебе виходить краще, ніж вчора, а завтра, я впевнена, вийде ще краще, ніж сьогодні”);

– підкреслення позитивних можливостей та якостей вихованця (“Я навіть і не сподівалася, що ти з такою відповідальністю поставишся до виконання цієї справи”);

– метод “емоційного сплеску”, який дозволяє у складну хвилину надати мешканцям закладу заряд впевненості в собі (“Це завдання під силу тільки таким талановитим, як ти”);

– допомога соціальному педагогу, що стимулює діяльність та піднімає самооцінку вихованців (“Сергію, я знаю, що ти дуже відповідальний, тому звертаюся саме до тебе. Допоможи мені, будь ласка, обладнати місце для нашого сьогоднішнього заняття”);

– схвалення (“Ось цей елемент завдання вийшов в тебе дуже гарно”);

– підкріплення (“І це зовсім не складно. Навіть якщо не вийде сьогодні, значить обов’язково вийде завтра”);

– змагання, що вимагає від соціального педагога виявлення гідного “суперника” й утримання ситуації під контролем (“Андрію та Ольго, ви дуже швидко та якісно справилися із цим завданням. Маю надію, що наступне завдання не стане виключенням”).

Тож, технологія “створення ситуації успіху” покликана створити атмосферу радості за власні здобутки та сприяти розвитку якостей, необхідних для успішного процесу соціалізації вихованців соціального гуртожитку.

III. Моделювання життєвих планів вихованців гуртожитку.

З психологічної точки зору, формування життєвих планів мешканців соціального гуртожитку є тим афективним центром життєвої ситуації, навколо якого починає обертатися вся діяльність утриманців закладу та всі їх інтереси [4, с. 374]. Слід зазначити, що життєві плани виникають тільки тоді, коли

предметом роздумів стає не тільки кінцевий результат, але й способи його досягнення, шлях, яким юнак націлений йти, і ті об’єктивні й суб’єктивні ресурси, які йому для цього знадобляться. На відміну від мрії, яка може бути як активною, так і споглядальною, життєвий план – це конкретний план діяльності [13]. Призначення соціального педагога гуртожитку при цьому полягає у формуванні разом із вихованцями закладу подальшого життєвого шляху. При цьому актуальності набувають питання: “Чого ми хочемо досягти?”, “Коли плануємо отримати результат діяльності?”, “Які дії необхідно реалізувати задля досягнення нашої мети?”, “Які перешкоди треба долати під час реалізації життєвих планів?”, “Що зробити для уникнення або подолання перешкод?” тощо.

Важливим елементом моделювання життєвих планів виступає реалізація соціальним педагогом методу прикладу, за умов раціонального використання якого, фахівець може продемонструвати власну програму досягнення певних життєвих цілей та окреслити подальші життєві перспективи розвитку, тим самим формуючи усвідомлену позицію вихованців щодо важливості розробки власних життєвих планів.

У процесі моделювання життєвих перспектив, під час соціально-педагогічної діяльності, перед соціальними педагогами постають такі завдання: навчити вихованців керуватися схемою досягнення успіху у житті (розробка життєвого плану, прогнозування життєвих перспектив); акцентувати увагу на важливості цілеспрямованості та чіткому формулюванні мети діяльності; створити формулу ідеальної особистості, здатної досягти життєвого успіху та прагнути до цього ідеалу.

Однією із важливих складових загального процесу моделювання життєвих планів є створення кожним вихованцем, разом із соціальним педагогом, власної програми досягнення життєвих цілей, що у майбутньому дозволить мешканцю закладу втілити свою мрію в реальність та досягти бажаних результатів.

Отже, здійснення соціально-педагогічної діяльності потребує від спеціаліста гуртожитку раціонального використання певних форм та методів роботи, які разом утворюють соціально-педагогічну технологію допомоги вихованцям гуртожитку щодо успішного входження в соціальне середовище, безконфліктного спілкування, вдалої побудови стратегії дій та власних життєвих планів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексєєнко Т.Ф. Виховне середовище / Т.Ф. Алексєєнко // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук

України; голов. ред. В.Г. Кремінський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 95 – 96.

2. Белкін А.С. ситуація успіху: як її досягти // Педагогічна майстерність: Хрестоматія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2006. – 606с. – С. 343 – 349.

3. Бех І.Д. Виховання особистості: Підручник. – К.: Либідь, 2008. – 848 с.

4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Психологическое исследование. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.

5. Бойко А.М. Виховуючі суб'єкт-суб'єктні відносини вчителів і учнів як основа модернізації освітньої галузі в Україні / А.М. Бойко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Вип. 35 “Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадянського суспільства”. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2003. – 372с. – С. 92 – 102.

6. Кан-Калик В.А. Учителю про педагогічне спілкування // Педагогічна майстерність: Хрестоматія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2006. – 606с. – С. 175 – 180.

7. Освітні технології / За ред. О.М. Пехоти. – К., 2001. – с. 197 – 214.

8. Педагогічна майстерність: Підручник / [Зязюна І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф. та інш.]; за ред. І.А. Зязюна. – [2-ге вид., доп. і переробл.]. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

9. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М., 1989. – С. 78 – 79.

10. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

11. Соціологія: терміни, поняття, персоналій: навч. словник-довідник / Уклад.: В.М.Піча, Ю.В. Піча, Н.М. Хома та ін.; за заг. Ред. В.М. Пічі. – К.: “Каравела”, Л.: Новий світ – 2000, 2002. – 480 с.

12. Філонов Л.Б. Психологічний контакт педагога та учня як умова успішної профілактики відхилень у поведінці школярів // Педагогічна майстерність: Хрестоматія / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2006. – 606 с. – С. 195 – 200.

13. Чернета С. Ю. Організаційно-педагогічні умови соціалізації підлітків у неформальних молодіжних об'єднаннях: дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Чернета Світлана Юріївна. – К., 2006. – 223 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Доннік Марія Сергіївна – викладач кафедри педагогіки початкової освіти та соціальної педагогіки психолого-педагогічного факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, аспірант кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи історичного факультету Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Наукові інтереси: соціалізація молоді, позбавленої батьківського піклування, в умовах соціального гуртожитку.

РОЛЬ ПОТРЕБІСНО-МОТИВАЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ У ПРОЦЕСІ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Микола ДУБІНКА (Кіровоград)

У статті на основі розкриття значущості процесу самовизначення особистості вказується на ролі потребісно-мотиваційної спрямованості та визначається характер взаємозв'язку зазначених констант.

В статті на основі раскрытия значимости процесса самоопределения личности указывается на роли потребісно-мотиваційной направленности и определяется характер взаимосвязи отмеченных констант.

Ключові слова: особистість, самовизначення, мета (цілі), потреби, мотиви, інтерес, мотивація, потребісно-мотиваційна спрямованість.

Постановка проблеми. У сучасних умовах актуальними є вимоги в освітній галузі у справі виховання особистості, здатної знайти своє місце на складних перехрестях життя, самовизначитися і реалізувати себе. Зросло значення виховання у людини таких особистісних якостей, завдяки яким вона поступово стає активним суб'єктом соціальної взаємодії. Адже становлення суспільно активної та всебічно розвиненої особистості значною мірою залежить від власних зусиль самої людини, спрямованих на самовдосконалення як неодмінної умови досягнення успіху в самовизначенні, самореалізації, життєтворчості.

Для досягнення належних результатів у певній діяльності, самовизначаючись в процесі її здійснення, необхідно, щоб було певне бажання сприймати, засвоювати,

використовувати соціальний досвід, виробляти на основі цього власне ставлення до оточуючого та формувати власні життєві орієнтири. При цьому має бути певний рушій у діяльності, тобто будь-який процес дії повинен мати мотиваційний характер. Адже від рівня сформованості потребісно-мотиваційного компонента багато в чому залежить успішність і результативність здійснюваної діяльності, ефективність процесу подальшого самовизначення особистості.

Аналіз актуальних досліджень. У сучасній психолого-педагогічній науці існують різні підходи до розв'язання проблеми самовизначення особистості. Для нашого дослідження особливе значення мають праці К.А.Абульханової-Славської [1], О.І.Баришевої [2], М.Й.Боришевського, Г.С.Костюка, О.М.Леонтьєва [4], С.Д.Максименка, А.Маслоу, М.І.Мельникової, А.В.Мудрика, Г.П.Нікова, Т.А.Осипової, Н.С.Пряжнікова, К.Роджерса, С.Л.Рубінштейна [8], В.Ф.Сафіна [9], М.П.Тимофієвої, Д.І.Фельдштейна, В.Франкла, Б.А.Щербатюк [10], В.О.Ядова та ін., в яких йдеться про сутність та джерела активності особистості, висвітлюються положення щодо процесу самовизначення.

Важливим є вивчення потребісно-мотиваційної спрямованості особистості, яку